

У ШЕВЧЕНКОВЕ ДВОХСОТЛІТТЯ**Рец. на:** *Тарас Шевченко і Галичина. Статті і матеріали.*

Упоряд. і ред. Феодосій Стеблій.

(Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014), 424.

The Review Of: *Taras Shevchenko and Halychyna. Articles and materials.*

Edited by Feodosii Stebliy.

(Lviv: Ivan Franko National University of Lviv, 2014), 424.

Знаний історик Феодосій Стеблій, oprіч друкованих індивідуальних робіт, вагомих джерелознавчих студій, видання збірників наукових праць з проблем шашкевичезнавства, здобув визнання і як упорядник-редактор тематичних збірників з історії суспільних рухів, статей і матеріалів, присвячених академікові Іванові Крип'якевичу, Тарасові Шевченку. Про один з таких збірників – “Тарас Шевченко і Галичина” – і поведемо мову.

Це збірник матеріалів (статті, промови, інформації) галицьких культурно-громадських діячів, письменників та літературознавців, зокрема Омеляна Огоновського, Івана Франка, Михайла Павлика, Олександра Барвінського, Остапа Терлецького, Михайла Грушевського, Василя Щурата, Кирила Студинського, Степана Смаль-Стоцького, Михайла Возняка, Богдана Лепкого, Івана Крип'якевича та інших – про подвижницьку місію Тараса Шевченка щодо відстоювання самобутності українців, соборності розчленованих українських земель, єднання Галичини з Наддніпрянською Україною.

Як висновується із залучених до збірника статей і матеріалів, постать Тараса Шевченка від зачину його поетичної творчості викликала посилену зацікавленість літературно-культурної громадськості Галичини. Першими, хто ознайомився і поцінував поезії Кобзаря, були члени “Руської Трійці” та їхній побратим М. Устиянович. Маркіян Шашкевич познайомився з поезіями Тараса Шевченка, які опублікував Євген Гребінка в альманасі “Ластівка”, першою главою поеми “Гайдамаки” наприкінці 1842 р. Баладу “Причинна” М. Шашкевич переписав у свій окремий зошит (автограф зберігся). Галицький поет дізнався із “Ластівки” про видання “Кобзаря” (1840). У листі до М. Козловського (грудень 1842 р.) він висловлює своє захоплення поезіями Кобзаря: читаючи такі видання, “здається тобі, що завсіда весна”.

Із “Ластівкою” був ознайомлений і Яків Головацький, вважав, що в поезіях Тараса Шевченка наявне “особливо глибоке чувство і дар прекрасного народного вислову і буйного зображення”. Згодом Я. Головацький одержав “Чигиринський Кобзар” і “Гайдамаки”, наголошував, що Т. Шевченко належав до тих українських письменників, котрі почали видавати свої твори народною мовою. Небавом Я. Головацький 1849 р. підготував антологію українських поезій “Пчола Малоруска”, куди увійшли твори Т. Шевченка та в 1850 р. “наступив перелом у

житті Якова Головацького” (М. Возняк): дружба з Денисом Зубрицьким і тісні зв’язки зі святоюрцями похоронили всі дальші його пориви, а разом із тим намір видати антологію. У своїх викладах університетських не згадав ні слова про Шевченка.

Ще одному із діячів “Руської Трійці” Іванові Вагилевичу також був відомий “Кобзар” (1840), “Гайдамаки” (1841). У статті “Замітки о руській літературі” (“Дневник руський”, 1848) він наголошує на художніх достоїнствах поезій “Іван Підкова” і “Тарасова ніч”, на високому “таланті драматическому” автора в “Гайдамаках”. У час Весни народів (1848) побратим Маркіяна Шашкевича Микола Устиянович дав високу оцінку поетичним творам Тараса Шевченка, наголошував на багатстві української мови, закликав “зміцнювати позиції руської (української) спільноти Галичини” у світлі ідей “громкого Шевченка”. Слід наголосити, що в “Короткому слові” до рецензованого збірника упорядник Феодосій Стеблій як знакомитий шашкевичезнавець аргументовано висвітлив питання першого знайомства галичан із Тарасом Шевченком, його поетичними творами.

До ширення слова Т. Шевченка в Галичині особливо причинився Данило Танячкевич, будучи студентом теології. Він через купця Михайла Димета спровадив до Львова “Кобзаря”. Це було 1862 року. Молодь та провінції познайомилися з поезіями Шевченка 1863 р. Відтепер у другій половині XIX ст. інтерес до творчої спадщини Т. Шевченка зріс особливо. Волелюбні ідеї Кобзаря справляють дедалі глибший вплив на громадсько-культурне і літературне життя в краї. Твори Т. Шевченка з’являються на сторінках галицьких часописів, зокрібно “народовецьких”: “Вечерниці”, “Мета”, “Русалка”, “Світ”, “Правда”, “Діло”, “Зоря”, “Неділя”, “Українське слово”, їх друкують у виданнях “Просвіти”: “Ілюстрований календар”, “Просвітні листки”, “Письмо з Просвіти”. По-друге, святкування роковин Маркіяна Шашкевича, виходу у світ альманаху “Русалка Дністровая” вшановують разом з ювілеями Тараса Шевченка в низці міст Галичини: Дрогобич (1888), Чернівці (1892) тощо.

Упорядник наводить відомості про видання творів Кобзаря в Галичині, зокрема зібрань творів. Так, 1867–1869 рр. у Львові вийшло перше двотомове зібрання поезій Кобзаря (упорядник О. Барвінський та ін.); у 1893–1898 рр. вийшов Шевченків “Кобзар” у 4-х томах, підготував О. Огоновський; у 1894–1895 рр. Товариство “Просвіта” видало “Кобзар. Вибір поезій для народу” в 2-х томах. Згодом “Просвіта” опублікувала “Поезії” (1902) та “Твори” (1907) за упорядкуванням Ю. Романчука. У 1908 р. побачило світ найповніше видання поетичної спадщини Т. Шевченка “Твори. Кобзар” (т. 1, 2) у серії “Українсько-руської бібліотеки”, що його упорядкував І. Франко¹.

¹ Детальніше див.: Богдан Якимович, “Видавничка Шеченкіяна Івана Франка”, *Шевченко Тарас. Кобзар (Твори Тараса Шевченка. Факсимільне відтворення з видання, т. 2, (Львів, 1908) Автор ідеї та упорядник Б. З. Якимович. (Львів: Вид. М. М. Ощипок), 1–21.*

Разом із численним виданням творів Т. Шевченка відбувалося наукове осмислення його літературної спадщини, насамперед у працях Наукового товариства ім. Шевченка (“Записки НТШ”, “Праці комісії шевченкознавства”, “Збірники” секцій філологічної та історико-філософської. А далі упорядник збірника “Тарас Шевченко і Галичина” майже в хронологічному порядку залучає тексти з творчого набутку шевченкознавців-галичан про подвижницьку місію Кобзаря, вплив його ідей на західноукраїнську спільноту. Популяризації творчого подвигу і поетичної спадщини поета, поза сумнівом, сприяли ювілейні урочистості, літературно-мистецькі вечори, публікація матеріалів. Окремо варто розпочати із тих промов, доповідей, “вступних бесід”, виголошених промовцями на різних урочистостях: Д. Танячкевич – Перемишль, 1865 р., А. Вахнянин – Відень, 1866 р., Т. Леонтович – Львів, 1868 р., М. Павлик – Львів, 1881 р., О. Барвінський – Тернопіль, 1883 р.; Львів, 1889 р., С. Смаль-Стоцький – Чернівці, 1892 р., К. Студинський – Станиславів, 1904 р.; Перемишль, 1911 р., М. Грушевський – Львів, 1996 р., О. Колесса – Львів, 1902 р., А. Крушельницький – Станиславів, 1908 р., Б. Лепкий – Відень, 1917 р.; Берлін, 1920 р.

Також не оминути (до честі упорядника) і тих обов’язкових інформаційних публікацій, залучених до збірника, як наприклад: “Шевченко і Галичина” і “Перша оцінка Шевченка в Галичині” (В. Щурат), “З початків ширення поезій Шевченка в Галичині” (Т. Ревакович, “Слід зацікавлення Шевченка Галичиною в 1843 р.” (М. Возняк), “Перше поминальне Богослуження за упокій Т. Шевченка 1862 р. у Львові” (І. Верхратський).

Такий широкий перелік міст (від Львова до Відня і Берліна, від Тернополя і Чернівців до Перемишля) свідчить і про широку географію урочистостей на пошану Тараса Шевченка, де українська спільнота прагнула слова поета, а імена доповідачів, котрі виголошували промови чи автори статей, промовляють самі за себе. Правда, сам зміст рефератів почасти був узалежнений ювілейним патосом чи позначений хвальним стилем, однак у більшості доповідей, як автори шевченкознавчих студій, прагнули подати предметні судження, висловити виважені оцінки, засвідчуючи індивідуальний підхід до самої постаті поета, самотньо висвітлюючи його творчий шлях, оригінальність його поезики. Великі говорили високо, достойно, обряджаючи свої думки у святкові шати, чого і заслуговував Шевченко.

Читаємо: “Де ступає українська нога, як святий стяг українського життя підіймається корогва нашого Кобзаря. Першою іскрою національного життя так часто буває віще Тарасове слово в якійсь занедбаній країні нашої – не своєї землі. А одним з найвірніших зв’язків, що в’яже верхи і низи нашої спільноти в напрямках, поглядах, культурі і політичних обставинах – це пієтизм для великого поета, спільний культ його поезії, його віщих ідей. Він є святим прапором нашої національної одности, одним із найвизначніших символів української спільноти, одноцільності України й українського життя, одноцільного, незважаючи на

державні, церковні і всякі інші межі. Він є віщуном інших часів, коли, поборовши тяжкі перепони на шляху свого розвитку, “встане Україна”, вільна і могутня, повна сил і певности себе...”

Шевченко “не тільки з’єднав в одно тіло розшматовані часті української землі, українського народу, але й оживив його душею живою. На грибовищах старої державної України вказав живу невмирущу силу – український люд, український демос. Навчив бачити в нім носителя українського життя, українських надій на майбутнє. В своїй особі й своїй творчості розкрив нескінченно багатий, благородний зміст народної душі, народного життя. В розвитку і поступі народних мас вказав нехитну дорогу до національного нашого відродження”².

Друге повернення до тексту рецензованого збірника, власне, поклик на промову Антона Крушельницького, виголошену на урочистих шевченківських заходах станіславівських українських товариств 2 квітня 1906 р., де промовець наголошує на потребі спільноти мати на своєму шляху ідеал генія, пророка. Мати потребу “піддержки у своїх прямованнях, покріплення у своїх стремліннях, помочи у хвилях гіркої зневіри, провідної звізди... Потребують мати перед очима у різні хвили свого життя ідеал генія, віщого духа, страдника для ідеї... Потребують свого пророка. Мусять його мати, мусять поклонитися йому, кріпитися його словом!”

“Таким пророком став у нас, українців, Тарас Шевченко. Таким пророком став для все-України чоловік, що його життя і його писання, його слова й діла його – се одна нитка ідейности, характерности, смілого проголошування своїх ідей, визиваючого поведіння супроти могутніх світа сього... Чому ж саме він, Тарас Шевченко, виступив на чільне місце не тільки в нашому письменстві, але і в історії нашої культури, в історичному житті нашого народу? Чому якраз його дух став віщим генієм усієї української нації?”³

На такі питання автор і намагався відповісти у названій промові. До цього дотичні також інші матеріали збірника, серед яких слід назвати такі публікації: В. Щурат “До історії культу Шевченка в Галичині”; М. Галушинський “Шевченко – поет життя й чину”; В. Сімович “Шевченко – пророк України”; В. Равлюк “Шевченко – геній людства”; М. Тершаковець “У століття смерті Шевченка”. Подаючи заголовки цих публікацій, радимо читачам не оминати уривків з “Історії літератури руської” Омеляна Огоновського, як вірєць посібника далеких часів (1889); автор назвав Т. Шевченка народним пророком, який “заспівав пісню нову, пісню свободи”, “звіщав своїм землякам майбутню кращу долю”. Нехай мені буде вільно пропонувати знову повернутися до ювілейних промов О. Барвінського, М. Грушевського, К. Студинського, О. Колесси, Б. Лепкого, В. Сімовича. І не забувати, що вчинив Шевченко своїм “Кобзарем”. За словами мовознавця: “Москалі не помилились. “Кобзар” із 1840 року зробив те, чого вони боялися:

² Цит. За: *Тарас Шевченко і Галичина. Статті і матеріали.* (Львів, 2014), 127, 129.

³ Там само, С. 173.

відродив український народ. У цьому його незвичайна сила, і нам не треба ніколи цього забувати!” (1939 рік, 125 роковина поета).

На цьому місці поведемо мову про одну із шевченкознавчих статей Івана Крип'якевича. Це стаття “Шевченко – Хмельницький” (1914), де автор ділиться роздумами над проблемою “поет – гетьман”. Отож, ставлення Т. Шевченка до найчільнішого гетьмана України виявлялося у його гірких докорах, навіть зневазі (“Розрита могила”, “Стоїть в селі Суботів”, “Чигрине, Чигрине”, “Якби то ти, Богдане”). Знеславляв пам'ять Богдана, бо він, “Олексій друг”, був чиновником того, що над Україною запанувала Москва – “занапастив еси вбогу”. Хмельницькому, мислить видатний історик, довелося вибирати між королем польським, ханом татарським і царем московським – схилився до останнього. Позбувшись польського панування, одержавши незначну мілітарну поміч, не думалося, що московське панування буде для України гірше від польського.

Коли ж у 1656 р. Москва укладає союз із Польщею, гетьман вирішує “відступити від руки царя” – “ніяк далі не може бути під царем”. На великій Старшинській раді було “прийнято думку про боротьбу з Москвою”. Хмельницький очолив мобілізацію, дав настанови дипломатичній службі – загалом почав уживати заходів, щоб сформувати широку коаліцію проти Москви і Польщі, щоб визволитись з-під московської “спілки”. Та хвороба і смерть Богдана Хмельницького перешкодили ті плани зреалізувати. Чи були відомі Шевченкові-поету визвольні плани гетьмана? Чому Шевченко-художник побачив інакшого гетьмана?

На думку І. Крип'якевича, в останні роки життя Шевченко пом'якшив своє ставлення до Хмельницького. Шевченкові-малюру стає дорожчою пам'ять Богдана (офорт до “Живописної України” в минулому, тепер задум інших малюнків із життя гетьмана). “... Щось у глибині душі мучило великого поета з великим гетьманом”, додаймо – “мучило” Шевченка-художника. Тарас оглядає Богданові місцини (Суботів, Чигирин, Переяслав), малює церкву і дім гетьмана. Можливо, деколи Шевченкові його різкий осуд Хмельницького видавався не зовсім справедливим. “*Спи, Богдане, поки встане / Правда на сім світі*”. Отакі розмисли роїлися в автора монографії про гетьмана Богдана Хмельницького, звертаючись до теми, яка не покидала його, переглядаючи усталені істини. А чи й нам не схилитися до такого огляду?

Ретельне упорядкування збірника завершують ілюстрації, примітки, список використаних періодичних видань, словник застарілих і рідковживаних слів, іменний та географічний покажчики.

Словом, маємо тепер доступне видання шевченкознавчих текстів провідних західноукраїнських науковців, які так ретельно зібрав, упорядкував і видав ветеран сучасної гуманітарної науки Феодосій Стеблій. Спасибі йому за цю працю!

Василь ГОРИНЬ
Vasyl HORYN